

Kirja-arvostelu

Didactics in a changing world. European Perspectives on Teaching, Learning and the Curriculum. Toim. Florence Ligozat, Kirsti Klette ja Jonas Almqvist. Transdisciplinary perspectives in educational research, 6. Springer 2023.

Ainedidaktiikan ja vertailevan ainedidaktiikan näkymiä Euroopassa

Didactics in a changing world -artikkelikokoelma kytkeytyy vahvasti eurooppalaisten kasvatustieteellisten tutkijoiden yhdistyksen eli European Educational Research Associationin (EERAn) didaktiikan tutkimuksen verkoston (Network 27 ”Didactics - teaching and learning”) toimintaan, kuten teoksen esipuheen kirjoittanut Bernard Schneuwly valaisee. Esipuhe ja teoksen toimittajien Florence Ligozatin, Kirsti Kletten ja Jonas Almqvistin johdanto liittävät teoksen kiinteästi niihin muutoksiin, joita didaktiikan ja erityisesti ainedidaktiikan alueella on tapahtunut viimeisen 20 vuoden aikana. Ainedidaktinen tutkimus on kasvanut ja vahvistunut Euroopassa erityisesti saksan- ja ranskankielisillä alueilla sekä Pohjoismaissa. Kirjoittajat korostavat sitä, miten paljon variaatiota ainedidaktiikan kehittämisessä on niin kansallisesti kuin paikallisestikin. Schneuwly kuvaa, miten vuoden 2006 EERAn verkoston perustamisen jälkeen useissa kirjoissa ja erikoisnumeroissa tutkijat ovat keskustelleet mannereurooppalaisen ja anglosaksisen didaktiikan tradition eroista ja yhtäläisyyksistä. Verkoston 27 nimesä yhdistyvät molemmat traditiot, niin didaktiikka kuin huomio opettamiseen ja oppimiseen. Monikansallisen ja -tieteisen dialogin luomiseksi vuonna 2018 perustettu *RISTAL*-lehti (*Research in Subject Matter Learning and Teaching*) todistaa Schneuwlyn mukaan ainedidaktisen painotuksen kasvua, sillä se on vahvistanut eurooppalaisten tutkijoiden yhteistyötä ja toisaalta ymmärrystä maakohtaisista erois-

ta. Mielestäni suomalaisesta ainedidaktiikasta voidaan nähdä samanlaisia kehityslinjoja. Ainedidaktisten symposiumien järjestäminen on alkanut jo vuonna 1987, mutta Suomen ainedidaktisen tutkimusseuran perustamisen 2011 jälkeen toiminta on ollut aktiivisempaa viimeisen vuosikymmenen ajan: *Ainedidaktisia tutkimuksia* -julkaisusarja käynnistettiin 2011 ja *Ainedidaktiikka*-lehti perustettiin vuonna 2017.

Didaktiikan muuttuvaa maailmaa käsittelevän teoksen tavoitteena on kartoittaa tämänhetkistä eurooppalaista tutkimusta, joka liittyy didaktiikkaan, opettamiseen ja oppimiseen. Tarkoituksena on kuvata didaktiikan teoreettisia kehityskulkuja ja didaktiikan alueen moninaisuutta erityisesti yleisen ainedidaktiikan ja vertailevan ainedidaktiikan metodologisten ja empiiristen esimerkkitutkimusten avulla. Myös tässä ajassa esiin nousevat opetukseen liittyvät erityiskysymykset halutaan nostaa näihin keskusteluihin. Tavoitteessaan teos onnistuu varsin hyvin, sillä se avaa ovia monenlaiseen tutkimukseen eri maissa ja eri koulutusasteilla esiopetuksesta alkaen. Teoksen ytimen muodostavat kaksitoista artikkelia, jotka on jaettu kolmeen osastoon. Ensimmäinen tarkastelee didaktiikan tutkimustradition teoreettisia reflektioita, erityisesti esitellen vertailevan didaktiikan näkökulmaa. Toisessa osastossa huomion saavat opetus ja oppiminen luokahuoneissa sekä tutkimuksissa käytetyt tutkimusmenetelmät. Kolmannessa osastossa puolestaan moninaisuutta avataan gender-näkökulman, pelillistämisen ja tietotekniikan kautta. Maittain tarkasteltuna teos kattaa manner-Eurooppaa, sillä kirjoittajat tulevat Espanjasta, Italiasta, Norjasta, Ranskasta, Ruotsista, Saksasta, Sveitsistä ja Tsekistä. Toimittajat eivät ole itse rakentaneet systemaattista tai kattavaa eurooppalaista kuvaa didaktiikan tutkimuksesta – kirjoittajissa ei ole edustusta esimerkiksi tanskalaisesta ja suomalaisesta didaktiikan kentästä, vaikka näissäkin on paljon aktiivista ainedidaktista tutkimusta. Kirjoituskutsu artikkelikokoelmaan on esitetty didaktiikan verkoston jäsenille, mikä rajaa teoksen kattavuutta.

Kokoelman ensimmäisessä artikkelissa Florence Ligozat, Kirsti Klette ja Jonas Almqvist määrittelevät didaktiikan jakoa yleiseen didaktiikkaan ja ainedidaktiikan traditioihin sekä näiden muuttumiseen. Englannin kielellä julkaistussa teoksessa käydään varsin tarkasti läpi didaktiikkakäsitteen käännoksiä ja niiden vertautumista pedagogiikan ja pedagogisen sisältötiedon sekä curriculumin käsitteisiin. Käsitteiden tarkastelun jälkeen teoksessa yritetään vakiinnuttaa didaktiikkakäsitteen englantilaista termiä, mutta edelleen muodossa *Didactics*, isolla alkukirjaimella kirjoitettuna ja useimmiten kursivoituna. Ainedidaktiikan käsitteestä artikkeleissa esiintyy erilaisia termivariantteja. Useammin käytetään muotoa *subject matter didactics* (*subject-specific didactics* vs. *general didactics*), mutta ranskan-kielisissä artikkeleissa esiintyy termi *subject didactics*, samoin Vollmerin ja Kletten artikkelissa sekä *Subject-Matter Didactics* tai lyhennettynä *Subject Didactics* (SD). Teoksen tavoitteeseen nähden, eli siihen miten voisi löytää yhteisiä linjoja fragmentoituneeseen tutkimukseen, olisi ollut parempi yhtenäistää käytettyjen termien kirjoituskäytäntöä kaikkiin artikkeleihin. Ylipäätään artikkeleiden taso on vaihtelevaa ja oikoluvussakin on puutteita. Osa artikkeleista on huolellista työtä ja vankkaan aiemman kirjallisuuden tuntemukseen pohjaavaa tekstiä. Toisten artikkeleiden kohdalla lukija saa rakentaa kokonaisuutta hieman epäillen ja arvailujen varassa sekä etsiä väitteitä perustelevia argumentteja.

Johdannossa ja ensimmäisissä artikkeleissa käsitellään aiemmista julkaisuista tuttuun tapaan ainedidaktiikan ja pedagogisen sisältötiedon eroa ja yhtäläisyyttä. Kovin paljon uusia näkökulmia tämän teoksen keskustelut eivät tuo siihen, mitä professori Pertti Kansanen kirjoitti jo omissa artikkeleissaan 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Opetettavan sisällön, oppilaan ja opettajan välisten suhteiden tarkastelussa päädytään aina varsin samankaltaisiin pedagogisen sisältötiedon osa-alueisiin, joista Lee Shulman lähti liikkeelle vuosien 1986 ja 1987 artikkeleissaan, jaotellut ja ryhmittelyt vain hieman muuttuvat. Itse näen, että vähälle huomiolle jäänyt Pamela Grossmanin *Making a Teacher* -teos sisälsi jo vuonna 1996 näitä pohdintoja ryhdikkäämmin kuin mihin tässä artikkelikokoelmassa päädytään. Helmut Johannes Vollmer ja Kirsti Klette käyvät artikkelissaan kyllä hyvin läpi opettajan professionaalista tietoa, sen kehittymistä ja opettajan ainedidaktista tietoa viimeisten 20–30 vuoden ajalta. He käsittelevät Shulmanin esittämää puuttuvaa paradigmaa opettajan pedagogisen tiedon ja tieteenalatiedon välillä yksityiskohtaisesti ja kritisoiden erityisesti sitä, etteivät opetettavaan sisältöön liittyvät kysymykset eriydy tai konkretisoidu tarpeeksi hyvin Shulmanin teksteissä. Esimerkiksi niiden vieminen kansallisiin opetussuunnitelmiin ja niistä edelleen opetettaviksi yksiköiksi ja segmenteiksi ei saa kirjoittajien mielestä tarpeeksi huomiota. Opettajan pedagogisesta sisältötiedosta Klette ja Vollmer eivät löydä tarpeeksi opettajan ja oppilaan subjektiutta. Kirjoittajien kritiikissä onohuu, että Shulmanin mallissa on kyse juuri opettajan tiedonaloista. Tällöin oppilaan osuutta tai opettajan toimintaa ei ehkä tarkoituksellisesti korostettu. Ainedidaktiikan tarkastelu pedagogisen sisältötiedon näkökulmasta on varmastikin relevantti, koska kirjoittajat pitävät sitä laajalti tunnettuna käsitteenä toisin kuin ainedidaktiikkaa. Lähtökohta ei ole kuitenkaan kovin hedelmällinen, koska tuloksena ei ole järin uutta sanottavaa. Kirjoittajat rakentavat yleisen ainedidaktiikan käsitettä ja ainedidaktisen tiedon käsitettä (General Subject Didactics GSD ja Subject Didactic Knowledge). Ainedidaktisen tiedon elementeiksi he käsittävät ainedidaktisen tiedon 1) sisällöstä, 2) opettajista ja opiskelijoista, 3) ainekohtaisista opetus- ja oppimisprosesseista, 4) opetuksen arvoista ja tavoitteista ja 5) oppiaineiden ja opetussuunnitelmista eri institutionaalisilla tasoilla. Artikkelista jää kaipaamaan tämän mallin suhteutusta Grossmanin 1990-luvulla esittämään malliin. Mielestäni laajempaa ymmärrystä ainedidaktiikan kentästä on esittänyt Satu Grünthal vuonna 2007 ilmestyneessä oivaltavassa Onko ainedidaktiikka elefanti? -artikkelissaan.

Tarkastellessaan vertailevan ainedidaktiikan käsitettä Florence Ligozat määrittelee ainedidaktiikan tavoitteita ja olemusta ranskankielisen ainedidaktisen tutkimuksen pohjalta. Hänen mukaansa ainedidaktiikan tavoite on analysoida ja mallintaa sekä parantaa prosesseja, joissa akateeminen tieto siirtyy opetettavaksi ja opiskeltavaksi tiedoksi. Ainedidaktiikka on kuvaileva, selittävä ja suunnittelevakin tiede, joka tukee opettamista ja oppimista kouluympäristössä tarjoamalla eväitä opetussuunnitelman koaamiseen, opetusmateriaalien tekoon ja käyttöön sekä opettajien ammatilliseen kehittymiseen. Ligozatin näkökulma nojaa ymmärrykseen muutoksista eri oppiaineiden ainedidaktisen tutkimuksessa, ja hän konkretisoi sitä, miten ainedidaktiikkaa pelkkänä opetusoppina kuvaavat käsitykset ovat mennyttä historiaa. Vertailevan ainedidaktiikan myötä on herätty ky-

symään, millaisia samankaltaisia prosesseja käsitteiden oppimisessa on ja miten erilaisista opetuskäytännöistä voidaan hyötyä toisissa oppiaineissa. Kysymysten pohjalta Ligozat päättyy korostamaan toisaalta opetustilanteiden ja luokkahuoneiden havainnoinnin merkitystä ja toisaalta vertailua. Vertailtaessa oppiaineiden ja oppisisältöjen opetusta on huomioitava niin paikallisten opetussuunnitelmien kuin kansallisten opetussuunnitelmien erot. Esimerkiksi hän ottaa geologian sisältöjen paikan eri oppiaineissa eri maissa.

Jonas Almqvistin, Malena Lidarin ja Anette Olinin näkökulma vertailevaan ainedidaktiikkaan avautuu opetustraditioiden käsitteen avulla. He esittelevät ranskalaisen vertailevan ainedidaktiikan soveltamista ruotsalaisessa kontekstissa. Heille ainedidaktisten tutkimusten empiiriset tulokset ovat merkittäviä ja oleellisia vertailua rakennettaessa. Artikkelin kirjoittajien tavoite on rakentaa jotakin yhtenäistä fragmentaariseksi kokemistaan aineksista ainedidaktiikan kentällä ja jäsentää erilaisia yhteisiä teoreettisia ja metodologisia viitekehyksiä opetuksen tarkastelua varten. Artikkelin konkretia jää kuitenkin yhden tapausesimerkin esittelyn varaan, eikä tavoite täyty.

Kirsti Kletten artikkeli ohjelmallisemmasta tutkimuksesta vertailevan ainedidaktiikan tukena on kokoelman antoisin. Hän lähtee artikkelissaan liikkeelle kysymyksestä, miten opetustilanteita voi ymmärtää ja analysoida. Metodologiaosaston artikkelina teksti toimii oivallisesti yhdistäen aiemmat keskustelut ainedidaktiikan määrittelystä ja vertailevasta ainedidaktiikasta edeten käytännön esimerkkeihin ja luokkahuoneiden videointeihin ja havainnointien apuna käytettäviin manuaaleihin. Klette tarkastelee oppaita niin vertailevan ainedidaktisen tutkimuksen kuin yksittäisten oppiaineiden tutkimuksenkin näkökulmasta. Myös manuaalien taustalla olevat viitekehykset ruoditaan. Tarkempi käsittely kohdentuu CLASS (Classroom Assessment Scoring System), TBD (Three Basic Dimensions) ja PLATO (Protocol for Language Arts Teaching Observations) manuaaleihin. Lopuksi Klette toivoo luokkahuonetutkimuksen ohjelmallista suunnittelua. Tällä hän tarkoittaa sitä, että tutkijat käyttäisivät standardisoituja manuaaleja mieluummin kuin omia räätälöityjä viitekehyksiään, että tutkittaisiin systemaattisesti tiettyjä luokkahuonetoiminnan pääelementtejä ja että pyrittäisiin analyysissä käsitteellistettyyn ja operationalisoituun analyysiin. Tällöin välttyttäisiin tilanteilta, että samantyyppisissä tutkimustehtävissä vertailu aiempiin tutkimustuloksiin epäonnistuu, koska käytetyt menetelmät ovat toisistaan niin poikkeavia.

Kansallisten ainedidaktisten tutkimusten esittelyn avaa Erika Marie Pacen, Iolanda Zollon ja Maurizio Sibilion selkeä historiallinen katsaus didaktisen tutkimuksen muuttumisesta Italiassa. Artikkelin kuvaa muutosta aiemmasta opetusoppikäsitelmästä kohti systemaattista tutkimukseksi teorian ja käytännön vuoropuheluksi ja edelleen uusien tuulien etsimiseen neurotieteiden, biopedagogiikan ja didaktiikan yhdistelmistä. Alkavan lukutaidon espanjalaisia oppimateriaaleja tarkastelevat Inés Rodríguez Martín, Jorge Martín-Dominíguez, María Clemente Linuesa ja Elena Ramírez Orellana. Luokkahuonevuorovaikutusta ruotsalaisilla yläkoulun kemian ja fysiikan tunneilla analysoivat Karim Hamza ja Eva Lundqvist. He

käyttävät viitekehystenään didaktisen mallintamisen prosessia. Artikkelikokoelmassa uusia ovia avataan myös liikunnandidaktiikan tutkimukseen gender-näkökulmasta. Chantal Amade-Escot ja Ingrid Verscheure tarkastelevat ranskalaisen perusopetuksen liikunnanopetusta butlerilaisen käsitteistön avulla käyttäen Joint Action Framework in Didactics (JAD)-mallia. Gender-tasapainotettu lähestymistapa tsekkiläisten kuvataiteenopettajien näkökulmasta on aiheena Zuzana Svatošová ja Marie Fulková artikkelissa. Norjalaisten opettajien tietotekniikan opetuskäyttöä tarkastelee Marte Blikstad-Balas.

Artikkelit tarjoavat runsaan katsauksen ainedidaktiikan erilaisiin tulo- kulmiin opiskelijan, oppimateriaalien, luokkahuonetoiminnan ja vuoro- vaikutuksen näkökulmasta. Aineistot ja käytetyt tutkimusmenetelmät ovat vaihtelevia, mikä kertoo moninaisista mahdollisuuksista tutkimuskentällä. Kiinnostavien metodiartikkeleiden joukkoon kuuluu Georg Breidensteinin artikkeli etnometodologisesta lähestymistavasta. Artikkelin kuvaa saksalaisessa tutkimuksessa tapahtunutta muutosta opettajakeskeisestä opettamisesta avoimeen oppijakohtaiseen oppimiseen sekä tämän heijastumisesta etnografisten tutkimusmenetelmien käyttöön ja näihin liittyviin haasteisiin. Toisen metodologisesti kiinnostavan artikkelin ovat kirjoittaneet Catherine Bonnat, Eric Sanchez, Elsa Paukovics ja Nicolas Kramar, jotka rakentavat pelillistämisen mallia (*ludicization model*) koulujen museovie- railujen yhteyteen. Oppiainerajoja ylittävässä projektissa opiskeltava kä- site on antroposeeni, jota länsi-sveitsiläisessä opetussuunnitelmassa ei ole sijoitettu yhteen yksittäiseen oppiaineeseen. Tiedon kontekstualisoinnin viitekehyksessä toimien tutkijat tarkastelevat ensin ensimmäistä didaktista transpositiota eli sitä, miten tieteellinen tieto kontekstualisoidaan opetetta- vaksi aiheeksi (opetussuunnitelmissa), ja toisaalta sitä, miten opettaja kon- tekstualisoi opetettavan tiedon opetustilanteisiin. Opetussuunnitelma-ana- lyysissään tutkijat käyttävät ekologista analyysiä. He etsivät opetettavan käsitteen esiintymiä opetussuunnitelmatekstissä ja sitä, millaisia yhteen- liittymiä esiintymille löytyy. Opetustilanteena analysoidaan antroposeenin käsitteen oppimista virtuaalisessa pelissä.

Laaja kirjo erilaisia opettamiseen ja oppimiseen liittyviä viitekehysmal- leja näyttäytyy uudella tavoin, kun ne liitetään maakohtaisiin keskustelui- hin oppilaitoksista, opetussuunnitelmista ja kansallisista koulutuspoliitti- sista näkemyksistä. Teoksen lukeminen kannattaa jo tästäkin syystä, mutta erityisesti opinnäyteohjaajille, jotka ohjaavat töitä muistakin kuin omista tutkimusalueistaan, suosittelen kirjaan tarttumista lämpimästi.

Kaisu Rättyä

kirjallisuuskasvatuksen dosentti, äidinkielen ja kirjallisuuden didaktiikan
yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto